

деякими особливостями. В бібліографічному описі окремо виданих праць подаються тільки основні елементи, факультативні елементи (колективний автор, редактор, ілюстратор, серії та підсерії, кількісна характеристика тощо) не вказуються.

З метою заощадження місця застосовано систему скорочень слів не тільки в бібліографічних записах, а й у текстовій частині. Ці скорочення не утруднюють розуміння тексту. Не скорочуються назви книг, статей, конференцій, сесій, комітетів, наукових тем тощо, котрі, як правило, наводяться у лапках.

Слід зазначити, що разом з укладачами активно співпрацювали книгознавці, вчені, письменники та ін. Серед них – С. Білокінь, Т. Добко, С. Захаркін, Г. Ковальчук, В. Лутовинова, А. Непомнящий, В. Пашкова, М. Селівачов, О. Сидоренко, О. Устіннікова, М. Шудря і багато інших. Усім їм укладачі висловлюють щире подяку.

Представлений випуск праці „Українські бібліографи”, на відміну від видань такого типу, присвячених іншим галузям знань, виконує не лише довідкову функцію, а й є ґрунтовним покажчиком

української бібліографії другого ступеня і джерелом вивчення історії української бібліографії як складової бібліографознавства. Відомості ж про теоретичні напрацювання сприятимуть становленню і розвитку української бібліографічної науки.

Від початку планувалося, що кожному персоналію буде супроводжувати фотографія. На жаль, низька якість світлин дозволила здійснити їхнє відтворення у друкованому вигляді.

Видання адресується бібліотечним працівникам, літературознавцям, книгознавцям, культурологам, історикам, письменникам, викладачам ВНЗ, студентам, видавцям.

Будь-які доповнення та слушні зауваження, котрі сприятимуть удосконаленню посібника, будуть із вдячністю враховані укладачами.

Побажання та доповнення просимо надсилати на адресу: Україна, 01001, м. Київ, вул. Грушевського, 1. ДЗ «Національна парламентська бібліотека України». Науково-бібліографічний відділ. E-mail: nbv-nplu@mail.ru.

БІБЛІОТЕКИ-ЮВІЛЯРИ

ВІД ГРОМАДСЬКОЇ ДО НАУКОВОЇ: 110-річна історія Кіровоградської ОУНБ ім. Д.І. Чижевського – історія успіху

СЬОГОДНІ неможливо уявити розвиток культури, мистецтва, освіти, науки м. Кіровограда і регіону без Обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д. І. Чижевського. Від громадської – до державної, від міської – до обласної, від масової – до наукової – такими були основні віхи її історії.

А починалося все із заснування першої в місті Єлисаветграді (тодішня назва м. Кіровограда) громадської бібліотеки, коли 2 лютого (15 лютого за новим стилем) 1899 року було відчинено для громади двері читальні на Двірцевій вулиці, на другому поверсі у будинку Бардаха. Фонд книгозбірні на той час складав 2,5 тис. книг; кошторис на її утримання, який було затверджено міською Думою, становив 1 000 крб.

Перший голова бібліотечної дирекції М. Малаєв у своїй промові на відкритті сказав, що «створено публічну бібліотеку працею, коштами та ініціативою самого суспільства. Сьогодні ми вітаємо прояв живої суспільної душі».

Саме такою «живою душею» була бібліотека у всі часи свого більш ніж столітнього існування, такою залишається і зараз. Підтверджують це хоча б такі факти: щороку мешканці регіону відвід-

ують заклад близько 180 тис. разів, їм видається до 700 тис. різноманітних документів: від стародруків до електронних видань.

О. Гаращенко

Ініціаторами заснування книгозбірні виступили: нотаріус Антон Федорович Якубовський, земський гласний, голова Єлисаветградської земської управи, літератор Павло Олександрович Зелений, земський землемір Павло Захарович Рябков, міський голова Олександр Миколайович Пашутін та багато інших мешканців міста. Вже з перших років існування діяльність бібліотеки мала велике значення для розповсюдження культури, освіти, підтримки прагнення народу до знань, до книги.

У 1920-ті роки громадську книгозбірню було перетворено в Єлисаветградську центральну міську бібліотеку, якій у 1926 році присвоїли ім'я Н. К. Крупської.

У 1939 р., коли було утворено Кіровоградську область, книгозбірня почала функціонувати як обласний заклад. Тому нинішній рік для нас подвійно ювілейний!

Бібліотека проводила активну роботу з комплектування фондів кращими творами класиків україн-

ської, російської та світової літератури, складала рекомендаційні списки видань, організовувала масову агітаційну роботу: доповіді, лекції, літературні вечори, диспути.

У роки Великої Вітчизняної війни книгозбірня зазнала значної шкоди. Фашисти пограбували та спалили велику частину фонду, загинули її каталоги і обладнання. Матеріальні збитки склали 792 750 крб. На початок війни штат закладу становив 10 осіб, із них 7 бібліотекарів. Обов'язки завідувачою в перші дні війни виконувала І. Косовська.

За наказом гебітскомісара на паперову фабрику в с. Комишувате Новоукраїнського району було відправлено майже 30% усього фонду бібліотеки. Це видання класиків марксизму-ленінізму, твори українських, російських, німецьких та єврейських авторів, так звана небажана література, списки якої надсилались до всіх міських управ.

Зазнавав шкоди бібліотечний фонд і від місцевих мешканців. Це засвідчує невелика цитата про цей період із книги письменника, уродженця нашого міста Павла Негретова: *„В Кіровограді я дізнався, що наші залишили місто 4 серпня, а німці ввійшли 5-го, протягом доби було безвладдя ... розтягували – хто що міг. Я дізнався, що одна баба вкрала з бібліотеки енциклопедичний словник Брокгауза і топить ним пічку... Так ось тоді, в перші дні окупації, мій товариш допоміг мені врятувати Брокгауза. Декілька томів баба вже встигла спалити, а решту я у неї забрав, відсутні томи виміняв у товариша за самоцвіти, і, таким чином, зібрав всю енциклопедію”* (Негретов П. *Все дороги ведуть на Воркуту*. – Вермонт, 1985. – 236 с.).

8 січня 1944 року м. Кіровоград було звільнено від окупантів, а вже 15 січня бібліотека відновила свою роботу. В рекордно короткий термін під керівництвом І. Косовської книжковий фонд було інвентаризовано, розставлено на полицях і з травня 1944 р. бібліотека гостинно відкрила свої двері для читачів.

Післявоєнний період позначився відродженням книгозбірні, відновленням її кращих традицій. У 50-ті роки вона виконувала функцію культурно-ідеологічного закладу; отримувала Всесоюзний обов'язковий примірник документів; постійно надавала методичну та бібліографічну допомогу районним, міським, сільським та колгоспним книгозбірням області. Розвивалася структура бібліотеки. З 10 червня 1957 року почав працювати патентний відділ. Враховуючи специфіку підприємств міста і області, він укладав списки патентної літератури за окремими галузями знань та направляв їх до 24 промислових підприємств регіону.

Актуальними залишалися проблеми бібліотечних площ для організації книгозбирання та збільшення штату бібліотечних працівників, яких на той час було 17 осіб.

Ознакою 60-х років стало послаблення цензури в мистецтві та літературі, можливість більш відкрито описувати тогочасні події. До фондів бібліотеки надходили відомі літературні журнали «Новый мир», «Иностранная литература», які друкували твори письменників-шестидесятників: прозаїків – В. Дудинцева, О. Солженіцина, В. Астаф'єва; поетів – Б. Ахмадуліної, Р. Рождественського, А. Вознесенського, Є. Євтушенка. Подих змін відчувався і в роботі бібліотек.

У цей період під керівництвом директора Фросини Іванівни Наливайко колектив книгозбірні здійснював роботу відповідно до статусу і нової структури обласних бібліотек. Активізувалася методична діяльність, працівники науково-методичного відділу та керівники структурних підрозділів постійно виїжджали у тижневі відрядження до районних та сільських книгозбірень, перевіряли їхню роботу, надавали допомогу бібліотечним працівникам.

Одним із найважливіших напрямів діяльності у 70-ті роки була централізація мережі бібліотек – прогресивна, деякою мірою революційна перебудова бібліотечної справи країни. Цю складну роботу колектив книгозбірні здійснював під керівництвом Петра Мефодійовича Півняка. Вказаний період позначився розвитком краєзнавчого напрямку в діяльності закладу, зокрема у царині краєзнавчої бібліографії та методичної роботи.

Проводилися зустрічі з письменниками-земляками: В. Бровченком, Є. Долманом, В. Козаченком, В. Гончаренком, Ю. Камінським, літературознавцем Є. Адельгеймом, а також з літераторами, які брали участь у бойових діях на території краю в роки Великої Вітчизняної війни, – Є. Долматовським, А. Хорунжим та ін.

У ці роки бібліотека започаткувала на телебаченні програму „Джерела”. У ній пропагувалася література з питань мистецтва, творчість видатних діячів краю, мистецьких колективів області.

1970-ті роки були плідними, хоч і суперечливими, це був період поглиблення гуманістичних основ. Особливу популярність у той час у читачів бібліотеки завоювала творчість О. Гончара, П. Загребельного, Ю. Збанацького, В. Козаченка. На повний голос заявили про себе І. Драч, Ліна Костенко, В. Симоненко, М. Вінграновський. Бібліотека знаходилася в центрі цих процесів, відкривала читачам нові імена, знайомила їх із творчістю кращих письменників, поетів, літературознавців.

Продовжувала розвиватися структура книгозбірні, відкривались нові відділи та сектори. У 1973 році було створено відділ іноземної літератури, а у 1978 – відділ мистецтв та сектор інформації з питань культури.

На початку 80-х років розпочалося будівництво нового приміщення бібліотеки на вулиці К. Маркса. Весь колектив на чолі з директором Марією

Федорівною Бабенко працював над підготовкою книжкового фонду та бібліотечного обладнання до переїзду.

В 1980 році колективу бібліотеки довелося пройти ще через одне випробування. Тоді у степовий Кіровоград прийшла повінь і було затоплено понад тисячу будинків, серед них і склад, де зберігалися меблі та обладнання для нового приміщення книгозбірні. Повінь завдала великої шкоди. Але директор бібліотеки у тій скрутній ситуації мала змогу покластися на свій колектив, який виконував усю необхідну роботу: працівники вантажили, фарбували, ремонтували і т. ін.

1982 року, нарешті, розпочався переїзд до нового, світлого, просторого приміщення, розрахованого на 1 млн. 200 тис. томів (в якому книгозбірня знаходиться і донині).

З 1983 по 1998 роки заклад очолювала Лідія Іванівна Демещенко.

У ці роки налагоджуються міжнародні зв'язки книгозбірні, зокрема з соціалістичними країнами. В ній відкривається кімната болгарсько-радянської дружби, організовуються літературні вечори, успішно працює кіноклуб "Екран", літературні клуби „Співрозмовник” та “Жменя”.

У долі кожного народу є події, які не тільки яскраво віддзеркалюють пройдений історичний шлях, а й визначають його сьогодення та майбутнє, наповнюють особливим змістом життя і діяльність усього суспільства і окремої людини, стосунки держави та особистості. Для українського народу такою подією стало проголошення 24 серпня 1991 року Акта про незалежність України.

Переломні 90-ті роки були складними і в житті держави, і в житті бібліотеки. Під керівництвом ОУНБ як методичного центру більшість книгозбірень області намагалися перебудувати свою роботу, щоб подолати заорганізованість, агітаційно-пропагандистський стиль у популяризації книги, поступово звільняючись від декларативних заходів на користь тих, що одержали позитивну оцінку самих читачів.

Бібліотека працювала в тяжких умовах кризового стану економіки, не отримувала коштів на комплектування фонду та підтримку інфраструктури в цілому. Але саме в ці складні роки її діяльність позначилася багатьма починаннями: вперше було розроблено бібліотечний проект “Мова – спілкування без кордонів”, підтриманий Міжнародним фондом “Відродження”; вперше перекладено фахову комп'ютерну бібліотечну програму ІРБІС українською мовою; вперше введено автоматизовані технології з обробки та опису документів; розпочато створення електронного каталогу; створено власний веб-сайт; вперше в Україні відкрито безкоштовний відеоабонемент у відділі мистецтв.

Також ОУНБ стала учасницею міжнародного проекту “Пушкінська бібліотека”, що дало можливість збагатити фонди в умовах повної відсутності

фінансування на їхнє поповнення. У червні 1996 року фахівці книгозбірні вперше взяли участь у Міжнародній конференції “Крим–96: Бібліотеки у світі, що змінюється” і з того часу стали постійними активними учасниками цієї щорічної конференції.

1990-ті роки ознаменувалися ще й поверненням з небуття творів заборонених або незаслужено забутих письменників. Їхня творчість, а також нові події, нові імена, історичне минуле обговорювалися на засіданнях літературно-дискусійних клубів „Співрозмовник”, „Глобус”, „Перевесло”, де збиралася інтелігенція краю, яка прагнула прогресивних змін.

У 1993 р. бібліотека отримала нове ім'я. З ініціативи доктора філологічних наук, професора Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка Л. Куценка, яку на загальних зборах підтримав і колектив бібліотеки, їй було присвоєно ім'я видатного земляка, відомого у світі славіста, філософа, вченого-енциклопедиста, академіка Дмитра Івановича Чижевського.

У 1998 році бібліотеку очолила О. Гаращенко, заслужений працівник культури України.

1999 року ОУНБ ім. Д. І. Чижевського відзначила своє 100-річчя, зокрема було проведено Міжнародну наукову конференцію “Консолідація. Ініціатива. Творчість”.

Активна творча діяльність у новому тисячолітті перетворила бібліотеку на одну із кращих у країні за наповненістю книжкових фондів і змістом роботи. Нині її користувачам відкритий доступ до світових інформаційних джерел. Громадяни все частіше почали звертатися до бібліотеки віртуально, задовольняючи потребу в отриманні інформації. Показники цих звернень зростають із року в рік у геометричній прогресії. Так, у минулому році кількість звернень до веб-сайту бібліотеки становила майже 594 тисячі разів, переглянуто понад 1,5 млн. сторінок.

Одним із найважливіших напрямів роботи стала проектна діяльність, яка допомагає залучати позабюджетні джерела фінансування, надає додаткові можливості для збільшення інформаційних і матеріальних ресурсів не тільки ОУНБ ім. Д. І. Чижевського, але й інших книгозбірень області. Так, завдяки проекту „Мережа громадянської освіти”, який реалізовується бібліотекою спільно з громадською організацією – Обласною інформаційною службою з актуальних питань жіноцтва, було автоматизовано та забезпечено доступ до Інтернету майже у всіх районних та центральних міських книгозбірнях, а їхній персонал навчено працювати з комп'ютерною технікою, здійснювати пошук інформації в Мережі, створювати автоматизовані бібліотечні бази даних та веб-сайти книгозбірень.

Значну кількість проектів з удосконалення сучасних бібліотечних технологій і комп'ютеризації ОУНБ ім. Д. І. Чижевського було реалізовано за

співпраці, сприяння та підтримки Української бібліотечної асоціації, а також Посольства США в Україні, Міжнародного фонду „Відродження”. Це, зокрема, проекти: LEAP – „Інтернет для читачів публічних бібліотек”, Європейської Комісії КАЛІМЕРА „Використання в культурі: місцеві заклади як посередники в організації доступу до електронних ресурсів”, міжнародний українсько-латвійський проект „10+10”, дослідження до проекту „Глобальні бібліотеки”, „Функціональні обмеження не обмежують наші права” та ін.

Уся ця робота спрямовувалася на підвищення якості та розширення спектра інформаційних послуг для користувачів бібліотек області.

Загалом за останні десять років було реалізовано близько 30 бібліотечних та громадських проектів. Результатом цієї роботи стало значне інвестування у розвиток бібліотечної галузі: бібліотеки області отримали 1,5 млн. грн., а ОУНБ ім. Д.І. Чижевського – близько 2,5 млн. грн. Ці кошти було спрямовано, насамперед, на розвиток інформатизації та автоматизації бібліотечних процесів, забезпечення бібліотек комп’ютерною технікою, на підтримку Інтернет-зв’язку і надання користувачам можливості вільного доступу до світових інформаційних джерел.

Бібліотека має заслужений авторитет серед української бібліотечної спільноти завдяки успішній інноваційній діяльності. Свідченням тому стало проведення саме в ній у 2003 році Всеукраїнської науково-практичної конференції директорів обласних бібліотек “Електронні ресурси бібліотек”.

Не можна не згадати, що ОУНБ ім. Д.І. Чижевського вже понад 10 років працює як бібліотечний колектор, розповсюджуючи кращі всеукраїнські та регіональні видання через обмінні фонди в бібліотечній мережі області. За останні п’ять років до бібліотек було передано 179 760 прим. книг.

Одним із провідних напрямів діяльності закладу є розвиток краєзнавства. Наприкінці 1990-х років розпочалися активне створення краєзнавчих ресурсів, зокрема електронних, дослідження літературного надбання письменників, краєзнавців – наших земляків.

У 2007 році працівниками відділу автоматизації було розроблено нову програму зі створення інформаційного ресурсу – Кіровоградського регіонального кооперативного каталогу (КРКК). Наразі участь у його формуванні беруть 8 бібліотек області під керівництвом працівників відділу краєзнавства ОУНБ ім. Д.І. Чижевського. У 2009 році планується розширити коло учасників до 15-ти.

Великим попитом користуються електронні ресурси бібліотеки, зокрема, розміщені на її сайті електронні читальний зал та музей книги. Це найбільш відвідувані розділи сайту.

Сьогодні ОУНБ ім. Д.І. Чижевського знаходиться в епіцентрі культурного та інформаційного про-

стору регіону. Цьому сприяє й діяльність різноманітних бібліотечних центрів. Серед них – Центр європейської інформації, який акумулює документи з питань євроінтеграції, консулює громадян з будь-яких аспектів європейських інституцій та життя країн Євросоюзу.

Центр правової інформації „Юридична клініка” надає безкоштовну консультативну допомогу мешканцям області з правових питань.

„Гендерний центр”, відкритий спільно з управлінням у справах сім’ї, молоді та спорту облдержадміністрації, активно працює у напрямі створення актуальної інформаційної бази заради досягнення рівноправності громадян у всіх сферах життя.

Канадсько-український бібліотечний центр, відкритий у жовтні 2008 року за сприяння Канадського Товариства Приятелів України, – це не тільки культурний місток між українською діаспорою в Канаді і Україною, а й справжній невичерпний скарб для дослідницької роботи науковців, літературознавців, краєзнавців, шанувальників українського слова.

110 років життя бібліотеки вмістили дуже багато подій: дві війни, зміни державного устрою, повоєнні відбудови тощо. Протягом усього цього періоду бібліотеці неодноразово доводилося долати чимало труднощів, разом з тим, її діяльність була різноманітною і динамічною, з постійним втіленням нових ідей, розвитком нових технологій, реалізацією накреслених планів.

Усі досягнення бібліотеки були б неможливі без творчої, наполегливої праці її колективу. Великий внесок у діяльність книгозбірні в останню чверть ХХ століття зробили заслужений працівник культури України Л. Демещенко, А. Журавльова, І. Мельцнер. Нині плідно працюють заступники директора В. Животовська, В. Козлова, О. Ткаченко, головні спеціалісти А. Абгарян, Н. Білаш, О. Волохін, Л. Болгаренко, Г. Демиденко, Н. Зеленська, Л. Іванцова, І. Коваленко, Л. Коваленко, О. Кулик, І. Кучеренко, Є. Літвінова, Г. Нікітіна, Т. Недашківська, М. Охріменко, О. Сергеева, О. Стрілець, С. Ушакова, Л. Циганкова, Е. Янчукова.

Помітний слід в історії книгозбірні залишили її ветерани: Р. Борисова, Н. Ганоцька, Л. Колісниченко, А. Корінь, Т. Коростельова, О. Маслюченко, В. Приходько, а також ті, кого вже нема серед живих: П. Півняк, М. і В. Бабенко, Л. Каменева, Р. Мороз, Ф. Наливайко, А. Халецька. Їхній професіоналізм, ініціатива, відповідальність і любов до професії – гідний приклад для наступних поколінь бібліотекарів.

Вірно обрана стратегія діяльності дає можливість бібліотеці бути успішною протягом усієї історії її існування, залишатися у всі часи сучасною, прогресивною, креативною, а головне – потрібною людям.